

OSIGURANJE PARNIČNIH TROŠKOVA PREMA INTERNOM HRVATSKOM PRAVU

Prof. emer. dr. sc. Mihajlo Dika*

UDK 347.921.6

<https://doi.org/10.30925/zpfsr.47.1.10>

Ur.: 20. listopada 2025.

Pr.: 25. studenoga 2025.

Pregledni rad

Sažetak

U radu se, nakon što se uvodno nastojalo odrediti pojam i ratio instituta, sustavno obrađuje institut osiguranja parničnih troškova (aktorske kaucije) prema internom hrvatskom pravu. Pritom su razmotrena pitanja tko su aktivno i pasivno legitimirani subjekti u incidentalnom postupku traženja i odlučivanja o polaganju aktorske kaucije, u kojem se stadiju postupka zahtjev za njezino polaganje treba postaviti, koje su posljedice propuštanja da se on pravodobno postavi, u čemu se kaucija može sastojati, tko odlučuje o njezinu polaganju te može li se i pod kojim uvjetima donesena odluka naknadno izmijeniti. Posebno se razmatra pitanje može li se tužitelju koji je dužan položiti aktorsku kauciju odobriti besplatna pravna pomoć. S time u vezi, ali i na načelnoj razini, otvara se dilema treba li i u kojim slučajevima socijalizirati rizik nemogućnosti naplate troškova postupka od osoba kojima je odobrena besplatna pravna pomoć.

Ključne riječi: *aktorska kaucija; osiguranje parničnih troškova; tuženik; tužitelj; Zakon o međunarodnom privatnom pravu.*

1. UVOD

Institut osiguranja parničnih troškova (aktorska kaucija, *cautio iudicatum solvi*) u internom hrvatskom pravu uređen je čl. 61.-63. Zakona o međunarodnom privatnom pravu.¹ Tim je odredbama normirano tko je dužan položiti aktorsku kauciju, na čiji prijedlog je podnesen u kojim stadijima postupka, koje su posljedice propuštanja da se prijedlog pravodobno podnese, u čemu se osiguranje može sastojati te tko odlučuje

* Dr. sc. Mihajlo Dika, profesor emeritus, Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet; zivkadika1@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5659-3779>.

♦ Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci licenciran je u skladu s Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International licencom (CC BY-NC-ND 4.0).

1 Zakon o međunarodnom privatnom pravu, Narodne novine, br. 101/17., 67/23. (u daljnjem tekstu: ZMPP). Stupanjem na snagu ZMPP-a prestao je u Republici Hrvatskoj važiti Zakon o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima, Narodne novine, br. 53/91., 88/01. (u daljnjem tekstu: ZRSZ).

o njegovu polaganju.

Osnovni je cilj instituta aktorske kaucije da se tuženik zaštiti od rizika da neće moći ostvariti naknadu troškova postupka koji bi mu mogli biti dosuđeni protiv tužitelja. U suvremenim uvjetima primjena tog instituta ograničena je samo na (neke) od mogućih sporova s međunarodnim obilježjem (v. *infra ad 2.*). Riječ je o ograničenju utemeljenom na pravopolitičkom stavu da (u načelu) svakom pravnom subjektu treba biti zajamčeno ostvarenje prava na slobodan pristup sudu, uz ostalo pokretanjem parničnog postupka, koje bi pravo moglo biti dovedeno u pitanje ako bi mogućnost pokretanja parničnog postupka bila uvjetovana prethodnim polaganjem osiguranja za pokriće troškova postupka koji bi protivnoj stranci mogli biti dosuđeni na njegov teret. Ostvarenje toga prava oslobođanjem tužitelja od polaganja aktorske kaucije ima, međutim, za posljedicu prevaljivanje rizika nemogućnosti naplate troškova od tužitelja koji je izgubio parnicu na tuženika. Naime, budući da potencijalni tužitelj koji je oslobođen polaganja aktorske kaucije može tužiti koga hoće i kada to hoće bez obveze da je prethodno položi, tuženik koji uspije u sporu protiv takvog tužitelja prisiljen je, ako mu poraženi tužitelj dobrovoljno ne podmiri dosuđene troškove, pokušati te troškove naplatiti prisilnim putem, odnosno definitivno ih snositi ako ih ne uspije ni tako naplatiti. Upravo se stoga može postaviti pitanje bi li u modernoj demokratskoj i socijalnoj državi, čiji se pravopolitički ciljevi ostvaruju, uz ostalo, radi osiguranja prava na slobodan pristup sudu, ne samo oslobođanjem tužitelja od polaganja aktorske kaucije već, uz ispunjenje određenih pretpostavki, i pružanjem besplatne pravne pomoći, trebalo pravnim subjektima koji su izloženi riziku da često moraju definitivno snositi troškove postupka, koje im uzrokuju oni kojima je omogućen takav pristup sudu, osigurati pravo da od države traže naknadu tih troškova. Riječ je zapravo o pitanju treba li u naznačenom smislu snošenje posljedica napuštanja aktorske kaucije socijalizirati. Prema važećem uređenju, rizik nemogućnosti da se parnični troškovi naplate od tužitelja koji je izgubio spor bio bi „žrtva“ koju tuženici podnose da bi drugim pravnim subjektima kao tužiteljima bio omogućen slobodan pristup sudu, pri čemu se opravdanost i proporcionalnost žrtve zapravo može dovesti u pitanje, odnosno prevladati odgovarajućim „socijaliziranjem“ snošenja toga rizika (v. *infra ad 5.*)²

Neovisno o *supra* rečenom, u uvjetima nove „seobe naroda“ kojoj svjedočimo tijekom posljednjih godina, institut aktorske kaucije kao da ponovno, na specifičan način, dobiva ne samo načelno pravnu već i praktičnu važnost.

Kada je to potrebno za donošenje odluke o osnovanosti zahtjeva za polaganje aktorske kaucije, sadržaj stranog prava utvrđuje se prema općim pravilima o utvrđivanju toga prava (arg. iz čl. 8. i čl. 61. st. 2. ZMPP-a).³

2 Jedna od mogućih (idealiziranih) solucija naznačenog problema bila bi, kako je to *supra* naznačeno, da država preuzme na sebe rizik oslobođanja tužitelja od polaganja aktorske kaucije i jamči pobjedničkim tuženicama naknadu dosuđenih troškova, uz pravo da se regresno naplati od tužitelja i da pritom snosi rizik nemogućnosti (prisilne) naplate tih troškova.

3 Pravila o utvrđivanju sadržaja prava strane države i o primjeni prava strane države sadržana su u čl. 8. ZMPP-a.

2. AKTIVNO I PASIVNO LEGITIMIRANI SUBJEKTI

2.1. Općenito

Doslovno prema odredbi čl. 61. st. 1. ZMPP-a, aktivno je legitimiran tražiti polaganje osiguranja parničnih troškova tuženik, treba uzeti, *lege non distinguente*, neovisno o državljanstvu, odnosno prebivalištu ili sjedištu.

Pasivno je legitimiran tužitelj, i to (u pravilu) samo tužitelj:

1.) koji nije državljanin Republike Hrvatske ni neke druge države članice Europske unije ni države ugovornice Ugovora o Europskom gospodarskom prostoru ili drugog međunarodnog ugovora koji uređuje oslobođenje od osiguranja troškova postupka⁴

4 Suđeno je (Visoki trgovački sud RH, 56 Pž-2978/2015-3 od 12. ožujka 2019.), s obzirom na uređenje prema prije važećem ZRSZ-u, da drugotužitelj koji ima sjedište na Britanskim Djevičanskim otocima – koji su prekomorski posjed Ujedinjenog Kraljevstva, a koja je u vrijeme postavljanja zahtjeva za polaganje aktorske kaucije bila država članica Europske unije, kao i Republika Hrvatska – nije dužan dati aktorsku kauciju, i to stoga što bi se time pravna osoba koja ima sjedište u drugoj državi članici Europske unije dovela u nepovoljniji pravni položaj u odnosu na pravne osobe koje imaju sjedište u Republici Hrvatskoj, što bi bilo protivno zabrani diskriminacije iz čl. 18. st. 1. Ugovora o funkcioniranju Europske unije (SL L 115/49., 9.5.2008.). Suđeno je (Trgovački sud u Zagrebu, Povrv-1515/2012 od 6. lipnja 2012.), međutim, s obzirom na uređenje prije nego što je Republika Hrvatska postala država članica Europske unije, da je tužitelj koji ima sjedište u Gibraltaru dužan dati aktorsku kauciju zato što je utvrđeno da ne postoje okolnosti zbog kojih tuženik ne bi imao pravo tražiti osiguranje parničnih troškova prema čl. 83. st. 1. tada važećeg ZRSZ-a. Nadalje, u skladu s čl. 1. t. 4. i čl. 12. Konvencije o uređenju međusobne pomoći u vođenju postupka u građanskim i trgovačkim stvarima koje su u tečaju ili mogu biti u tečaju pred odnosnim sudskim vlastitima od 27. veljače 1936. – koja se primjenjuje u odnosima između Republike Hrvatske i Ujedinjenog Kraljevstva na temelju sukcesije (Odluka Vlade Republike Hrvatske od 19. lipnja 1997., Narodne novine – Međunarodni ugovori, br. 11/97., u daljnjem tekstu: Konvencija), a čije se važenje proteže i na Gibraltar jer je prekomorski teritorij Ujedinjenog Kraljevstva – tužitelj u Republici Hrvatskoj ne posjeduje nepokretnu imovinu ili drugu imovinu koja nije lako prenosiva, a koja je dovoljna za pokriće ovih troškova i taksa. Odgovarajuća je odluka, nakon istupanja Ujedinjenog Kraljevstva iz Europske unije, donesena i u predmetu (Visoki trgovački sud RH, 28 Pž-5469/2021-2 od 26. studenoga 2021.) u kojemu je tužitelj bio pravna osoba iz Ujedinjenog Kraljevstva sa sjedištem u Londonu, zato što nisu bile ispunjene pretpostavke za oslobođenje od polaganja aktorske kaucije propisane odredbom čl. 61. st. 1. ZMPP-a. Prema toj odredbi, naime, tužitelj koji nije državljanin Republike Hrvatske, niti neke druge države članice Europske unije, niti države ugovornice Ugovora o Europskom gospodarskom prostoru ili drugog međunarodnog ugovora kojim se uređuje oslobođenje od osiguranja troškova postupka, a nema ni prebivalište odnosno sjedište u nekoj državi koja nije članica Europske unije ni državi ugovornici Ugovora o Europskom gospodarskom prostoru ili drugog međunarodnog ugovora koji uređuje oslobođenje od osiguranja troškova postupka, dužan je, na prijedlog tuženika, položiti osiguranje parničnih troškova, osim ako se u državi njegova prebivališta odnosno sjedišta priznaju odluke sudova Republike Hrvatske o troškovima postupka, uz uvjet (čl. 61. st. 3. ZMPP-a) da je tuženik zahtjev za osiguranje parničnih troškova postavio najkasnije na pripremnom ročištu, a ako pripremno ročište nije održano, na prvom ročištu za glavnu raspravu prije nego što se upustio u raspravljanje o glavnoj stvari. Pored toga, u konkretnom slučaju nisu bile ispunjene ni pretpostavke iz odredbe čl. 12. st. 1. Konvencije, prema kojoj ugovorena uzajamnost u pogledu oslobođenja od polaganja aktorske kaucije

2.) koji ima prebivalište ili sjedište u nekoj državi koja nije članica Europske unije ni država ugovornica Ugovora o Europskom gospodarskom prostoru ili drugog međunarodnog ugovora koji uređuje oslobođenje od osiguranja troškova postupka⁵

3.) osim ako se u državi u kojoj tužitelj ima prebivalište ili sjedište priznaju odluke sudova Republike Hrvatske o troškovima postupka (čl. 61. st. 1. ZMPP-a).

Prve dvije navedene pretpostavke, o kojima (u pravilu) ovisi pasivna legitimacija za polaganje aktorske kaucije, trebaju biti kumulativno ispunjene, dok treća, ako je ispunjena, unatoč tome što su ispunjene prva i druga, isključuje mogućnost traženja polaganja aktorske kaucije. Kada je riječ o trećoj pretpostavci, može biti sporno kako treba razumjeti riječi „priznaju odluke sudova Republike Hrvatske“, odnosno bi li za primjenu te pretpostavke bio dovoljan faktični reciprocitet ili bi to trebalo biti riješeno na normativnoj razini. Valjalo bi se opredijeliti za stajalište prema kojem bi bio dostatan faktični reciprocitet – ono bi odgovaralo pravopolitičkom stavu o potrebi unapređenja međudržavnih odnosa, ali i o što širem omogućavanju ostvarivanja prava na slobodan pristup sudovima.

Međutim, i u slučajevima u kojima su ispunjene *supra* navedene (opće) pretpostavke za traženje aktorske kaucije (čl. 61. st. 1. ZMPP-a), tuženik nema pravo na osiguranje parničnih troškova:

1.) *Ako se tužbeni zahtjev odnosi na potraživanje tužitelja iz njegova radnog odnosa u Republici Hrvatskoj* (čl. 62. st. 1. ZMPP-a). U vezi s ovim izuzetkom može se najprije postaviti pitanje što treba smatrati radnim odnosom u Republici Hrvatskoj. Valja uzeti da bi to bio radni odnos koji je zasnovan prema hrvatskom pravu i koji se obavlja ili se obavljao u Republici Hrvatskoj. Drugo pitanje ticalo bi se značenja riječ „potraživanje“ u citiranoj odredbi – treba li je shvatiti u smislu imovinskopravnog potraživanja (tražbine) radnika ili bi ono obuhvaćalo sva prava stranaca iz radnog odnosa u Republici Hrvatskoj. Čini se da bi druga mogućnost više odgovarala pravopolitičkom zahtjevu da pravima radnika treba pružiti maksimalnu zaštitu. Ovlaštenje poslodavca da od radnika kao tužitelja traži aktorsku kauciju moglo bi bitno ograničiti, pa i oduzeti, radniku pravo na slobodan pristup sudu radi ostvarivanja prava iz radnog odnosa.

2.) *Ako je riječ o bračnim sporovima ili sporovima o utvrđivanju ili osporavanju majčinstva ili očinstva te ako je riječ o zakonskom uzdržavanju* (čl. 62. st. 2. ZMPP-a). Moglo bi se primijetiti da ovom odredbom, koja se sadržajno podudara s odredbom čl. 83. st. 1. t. 4. ZRSZ-a, nisu obuhvaćeni svi mogući sporovi iz odnosa roditelja i djece, iz odnosa posvojenja, potom sporovi u vezi s izvanbračnom zajednicom i životnim partnerstvom te u vezi s drugim obiteljskopравnim odnosima.

3.) *Ako je riječ o protutužbi* (čl. 63. st. 3. ZMPP-a). Ovaj se izuzetak u doktrini

postoji samo ako je: a) tužitelj strana pravna osoba osnovana prema zakonima jedne države ugovornice te Konvencije i b) ako je tužiteljevo sjedište u državi u kojoj se vodi postupak. Odnosno, iznimno, prema odredbi iz čl. 12. st. 2. Konvencije, prema kojoj tužitelj i kada nisu ispunjene prethodno navedene pretpostavke može biti oslobođen od polaganja aktorske kaucije ako na teritoriju države u kojoj se vodi sudski postupak (dakle, na teritoriju Republike Hrvatske) ima nepokretnu ili drugu imovinu koja nije lako prenosiva u obimu dovoljnom za pokriće svih troškova i taksa.

5 Ova bi pretpostavka bila relevantna i kada bi tužitelj bio osoba bez državljanstva.

objašnjava značenjem protutužbe kao vrste „obrane napadom protiv prvobitnog tužitelja“, koju treba omogućiti bez uvjetovanja polaganjem kaucije.⁶ Budući da se takav karakter protutužbi može priznati samo u ograničenom smislu,⁷ u doktrini je već, s obzirom na uređenje prema ZRSZ-u, primijećeno da se ne čini do kraja pravičnim da se od davanja aktorske kaucije uvijek oslobađaju protutužitelji u pogledu zahtjeva u povodu kojih bi bili dužni dati osiguranje parničnih troškova kada bi ih istaknuli u samostalnim tužbama,⁸ npr. čak ni u slučajevima u kojima bi kao tuženici prije podnošenja protutužbe od tužitelja⁹ tražili da polože aktorsku kauciju.

4.) *Ako tužitelj u Republici Hrvatskoj ima pravo azila* (čl. 62. t. 4. ZMPP-a). Ovaj izuzetak svoje opravdanje može naći u pravнополитичким razlozima na kojima se temelji to pravo.¹⁰

2.2. Aktorska kaucija u slučaju suparničarstva

Ako na aktivnoj strani u parnici nastupa više tužitelja u svojstvu običnih (materijalnih i formalnih) suparničara (čl. 196. ZPP-a), budući da svaki od njih odvojeno odgovara za troškove uzrokovane radnjama koje poduzme (arg. iz čl. 200. ZPP-a), aktorska kaucija može se tražiti samo od onih od takvih suparničara od kojih bi se ona mogla tražiti da su samostalno tužili.

Ako bi na aktivnoj strani u parnici nastupalo više tužitelja kao jedinstveni suparničari (čl. 201. ZPP-a), od kojih bi neki bili osobe od kojih bi se aktorska kaucija mogla tražiti kada bi samostalno tužili, o tome bi li se i od takvih jedinstvenih suparničara moglo tražiti da polože tu kauciju mogla bi se zauzeti (barem) dva stajališta. Prema prvom stajalištu, aktorska kaucija mogla bi se tražiti samo od onih od jedinstvenih suparničara od kojih bi se mogla tražiti da su samostalno tužili, ali samo radi osiguranja troškova za koje bi oni mogli separatno odgovarati. Naime, svi jedinstveni suparničari, koji se „smatraju kao jedna parnična stranka“ (čl. 201. ZPPa), solidarno odgovaraju samo za troškove uzrokovane radnjama koje su svi oni poduzeli zajednički ili za troškove uzrokovane načelno povoljnim radnjama koje su pojedini od njih poduzeli (arg. iz čl. 161. st. 3. ZPP-a). Zbog toga bi, prema ovom stajalištu, budući da bi ti troškovi bili pokriveni solidarnom odgovornošću onih od jedinstvenih suparničara od kojih se aktorska kaucija ne bi mogla tražiti, trebalo uzeti da se ona ne bi mogla tražiti ni od onih od takvih suparničara od kojih bi se inače mogla tražiti da su samostalno tužili. Takvo bi tumačenje polazilo od stajališta da u

6 Usp. Siniša Triva i Mihajlo Dika, *Građansko parnično procesno pravo* (Zagreb: Narodne novine, 2004.), § 103/3.

7 Protutužba, naime, nema samo čisto defenzivni karakter jer se njome mogu ostvarivati i zahtjevi koji nisu u funkciji obrane od zahtjeva koji je istaknut protiv tuženika, npr. bilo kakav zahtjev koji je samo u vezi s tužbenim zahtjevom (arg. iz čl. 189. st. 1. Zakona o parničnom postupku, Narodne novine, br. 53/91., 91/92., 58/93., 112/99., 88/01., 117/03., 99/05., 02/07., 84/08., 96/08., 123/08., 57/11., 148/11., 25/13., 89/14., 70/19., 80/22., 114/22., 155/23., u daljnjem tekstu: ZPP).

8 Usp. Mihajlo Dika, Gašo Knežević i Srdan Stojanović, *Komentar Zakona o međunarodnom privatnom i procesnom pravu* (Beograd: Nomos, 1991.), 270.

9 Nakon podnošenja protutužbe izvorni tužitelj bi postao i protutuženik.

10 Tako u: Dika, Knežević i Stojanović, *Komentar Zakona*, 270.

slučaju dvojbe treba zauzeti stajalište koje takve tužitelje oslobađa polaganja aktorske kaucije zato što bi za njih solidarno odgovarali sutužitelji koji ne bi bili dužni položiti takvu kauciju. Ipak, i prema ovom stajalištu, za troškove uzrokovane načelno (ne) povoljnim radnjama koje bi poduzeli pojedini od jedinstvenih suparničara odgovarali bi samo oni od njih koji bi ih poduzeli. Upravo zbog toga, u načelu bi se aktorska kaucija trebala moći tražiti i od onih aktivnih jedinstvenih suparničara od kojih bi se mogla tražiti kada bi samostalno tužili, ali samo radi pokrića posebnih troškova za koje bi eventualno mogli samostalno nesolidarno odgovarati. Pritom bi visina kaucije trebala biti primjerena predvidivim troškovima koje bi oni mogli uzrokovati načelno nepovoljnim radnjama – redovito po slobodnoj ocjeni (čl. 223. ZPP-a). Prema drugom stajalištu, u slučaju aktivnog jedinstvenog suparničarstva, unatoč tome što se oni u načelu smatraju jednom strankom, trebalo bi optirati za tumačenje prema kojemu bi tuženik mogao tražiti aktorsku kauciju od onih jedinstvenih suparničara od kojih bi je mogao tražiti da su samostalno tužili, i to stoga što takvi suparničari, iako se smatraju kao jedna stranka kada je riječ o glavnoj stvari, u pogledu parničnih troškova imaju status solidarnih suparničara, pa time i običnih materijalnih suparničara.¹¹ Budući da i oni od solidarnih aktivnih suparničara od kojih bi se mogla tražiti aktorska kaucija da su samostalno tužili odgovaraju solidarno za cjelokupni iznos parničnih troškova, trebalo bi tuženiku omogućiti da traži osiguranje za naplatu svih tih troškova i od takvih tužitelja.¹² Čini se da bi, *de lege lata*, s obzirom na značenje koje se pridaje pravu na slobodan pristup sudu u važećoj ustavnopravnoj i konvencijskoj impostaciji toga prava i s time povezano institutu aktorske kaucije, prednost trebalo dati prvom navedenom tumačenju.

Iako to nije izrijekom propisano, u ime i u korist svih pasivnih jedinstvenih suparničara polaganje aktorske kaucije bio bi ovlašten tražiti svaki od njih, i to stoga što je svaki od njih ovlašten u ime i za račun svih takvih suparničara poduzimati u načelu povoljne parnične radnje (arg. iz čl. 201. ZPP-a).¹³ S jedinstvenim suparničarem bio bi izjednačen i umješac s položajem takvog suparničara (arg. iz čl. 209. ZPP-a).¹⁴

Obični (materijalni i formalni) pasivni suparničari – zato što je svaki takav suparničar samostalna stranka i njegove radnje ili propuštanja niti koriste niti štete drugim suparničarima (čl. 200. ZPP-a) – mogli bi tražiti polaganje aktorske kaucije

11 O pravnom statusu solidarnih sudužnika kao običnih materijalnih suparničara kada su zajednički tuženi usp. Mihajlo Dika, *Građansko parnično pravo: stranke, njihovi zastupnici i treći u parničnom postupku, IV. knjiga* (Zagreb: Narodne novine, 2008.), §§ 13., 15/2.

12 Ovo je stajalište zastupano u: Dika, Knežević i Stojanović, *Komentar Zakona*, 265.

13 Prema odredbi čl. 201. ZPP-a, ako se prema zakonu ili zbog prirode pravnog odnosa spor može riješiti samo na jednak način prema svim suparničarima (jedinstveni suparničari), smatraju se oni kao jedna parnična stranka, tako da se u slučaju ako pojedini suparničari propuste koju parničnu radnju učinak parničnih radnji što su ih poduzeli drugi suparničari proteže i na one koji te radnje nisu poduzeli. O ovlaštenju svakog od jedinstvenih suparničara da poduzima načelno povoljne radnje u ime i za račun svih takvih suparničara usp. Dika, *Građansko parnično pravo*, §§ 37., 38.

14 Prema odredbi čl. 209. st. 1. ZPP-a, ako se pravni učinak presude treba odnositi i na umješaca, on ima položaj jedinstvenog suparničara.

samo u svoje ime i u svoju korist.

2.3. Aktorska kaucija u slučaju miješanja u parnicu

Iako to nije izrijekom propisano, valja zauzeti stajalište da se i od umješača na aktivnoj strani može tražiti polaganje aktorske kaucije ako bi se ona od njega mogla tražiti da je u parnici nastupio kao tužitelj, jer i takav umješač samostalno odgovara za troškove koje svojim radnjama uzrokuje protivnoj stranci (arg. iz čl. 154. st. 1. reč. 2. ZPP-a).

Obični umješač na strani tuženika može tražiti polaganje aktorske kaucije, i to ne samo za stranku kojoj se pridružio, već i za sebe. Naime, takav je umješač ovlašten, nakon stupanja u parnicu, stavljati prijedloge i poduzimati sve ostale parnične radnje u rokovima u kojima te radnje može poduzimati stranka kojoj se pridružio (čl. 208. ZPP-a).¹⁵ Ipak, zahtjev umješača za polaganje aktorske kaucije ima za stranku kojoj bi se pridružio pravni učinak samo ako nije u suprotnosti s njezinim radnjama (arg. iz čl. 208. st. 4., čl. 208.a ZPP-a).¹⁶ Zato stranka može svojom naknadnom radnjom otkloniti učinak zahtjeva umješača za polaganje aktorske kaucije samo u odnosu na sebe, ali ne i u odnosu na umješača, i to stoga što je pravo umješača da traži naknadu troškova postupka od protivne stranke njegovo osobno pravo (arg. iz čl. 154. st. 1. ZPP-a).

3. ZAHTJEV ZA POLAGANJE AKTORSKE KAUCIJE

3.1. Zahtjev kao osnova za određivanje aktorske kaucije

O polaganju aktorske kaucije sud odlučuje samo na prijedlog tuženika (arg. iz čl. 61. st. 1. ZMPP-a) i/ili nekoga drugog aktivno legitimiranog subjekta (v. *supra ad* 2.). U vezi sa zakonskim rješenjem prema kojemu sud o polaganju aktorske kaucije odlučuje isključivo u povodu prijedloga (zahtjeva) tuženika, može se primijetiti da sudu radnje tužitelja mogu uzrokovati troškove čiju je naknadu ovlašten tražiti po službenoj dužnosti (čl. 153. st. 5. ZPPa). Stoga bi eventualno, *de lege ferenda*, valjalo razmotriti mogućnost prema kojoj bi i sud bio ovlašten *ex officio* zatražiti osiguranje za pokriće takvih troškova.

3.2. Forma zahtjeva

Aktivno legitimirani subjekt može svoj zahtjev za polaganje aktorske kaucije podnijeti pismeno u podnesku (npr. u odgovoru na tužbu) ili usmeno na ročištu na kojemu je ovlašten podnijeti zahtjev (arg. iz čl. 106. ZPP-a).

3.3. Sadržaj zahtjeva

Tuženik u zahtjevu za polaganje aktorske kaucije u formalnom smislu (u pravilu

¹⁵ O ovlaštenjima običnog suparničara usp. Dika, *Građansko parnično pravo*, §§ 37., 38.

¹⁶ Usp. Dika, *Građansko parnično pravo*, §§ 37., 38.

u podnesku) treba iznijeti činjenice i dokaze na kojima temelji svoj zahtjev (*petit*) u materijalnom smislu, koji treba biti kvalitativno i kvantitativno određen. Naime, polazeći od odredbe prema kojoj se osiguranje parničnih troškova daje u novcu, ali sud može odobriti i drugi pogodan oblik osiguranja (čl. 61. st. 4. ZMPP-a), tuženik treba moći aktorsku kauciju tražiti samo u novčanom obliku, ali može izraziti i spremnost da prihvati osiguranje u nekom drugom obliku (*facultas alternativa*). Zato tuženik već u zahtjevu treba odrediti novčani iznos toga osiguranja, odnosno – ako je izrazio spremnost prihvatiti i neki drugi oblik osiguranja – zatražiti da on vrijednosno odgovara traženom novčanom iznosu.

Osiguranje u drugom pogodnom obliku koje bi sud mogao odobriti može biti u obliku vrijednosnih papira koji bi tuženiku omogućili ostvarenje njegova prava bez teškoća i čekanja, u stvarima koje imaju nesumnjivu prometnu vrijednost,¹⁷ ili u svemu što bi prema ocjeni suda moglo odgovarati svrsi osiguranja. Pritom bi kao analogna osnova mogla poslužiti praksa koja se formirala u vezi s davanjem jamčevine u ovršnom postupku (čl. 15. OZ-a).¹⁸

3.3.1. *Stadiji postupka u kojima se zahtjev može podnijeti*

Tuženik može zahtjev za osiguranje parničnih troškova postaviti najkasnije na pripremnom ročištu, a ako ono nije održano – na prvom ročištu za glavnu raspravu, prije nego što se upusti u raspravljanje o glavnoj stvari (čl. 61. st. 3. ZMPP-a), odnosno dok ne završi svoj odgovor na tužbu.

Propuštanje postavljanja zahtjeva za polaganje aktorske kaucije u tim stadijima postupka ima za posljedicu gubitak prava na njegovo postavljanje (prekluzija). Stoga tuženik ima pravo zatražiti povrat u prijašnje stanje zbog propuštanja pravodobnog isticanja zahtjeva za osiguranje parničnih troškova (čl. 117. ZPP-a), u subjektivnom i objektivnom roku koji su za to predviđeni.^{19,20} Opravdanim razlogom pritom bi

17 Usp. Triva i Dika, *Građansko parnično procesno pravo*, § 103/4.

18 Ovršni zakon, Narodne novine, br. 112/12., 25/13., 93/14., 55/16., 73/17., 131/20., 114/22., 6/24. (u daljnjem tekstu: OZ). Kada je OZ-om propisano davanje jamčevine, ona se daje u gotovom novcu. Iznimno, sud može odobriti davanje jamčevine u obliku bankarske garancije, vrijednosnih papira koji imaju burzovnu vrijednost te dragocjenosti čiju je vrijednost lako utvrditi na tržištu i koje se mogu brzo i jednostavno unovčiti (čl. 15. st. 1. OZ-a). Na stvarima koje su predane u sudski polog protivna stranka stječe zakonsko založno pravo. Ako su kao jamčevina ponuđeni nematerijalizirani vrijednosni papiri, sud će ovjerovljenu izjavu osobe koja daje jamčevinu da je suglasna da se radi osiguranja tražbine za koju se daje jamčevina upiše založno pravo bez odgode dostaviti središnjem klirinškom depozitarnom društvu, radi upisa založnog prava, uz točnu naznaku količine i vrste vrijednosnica, te osobe založnog dužnika i založnog vjerovnika (čl. 15. st. 3. OZ-a). Ako sud u ovršnom postupku ili postupku osiguranja odluči o pravu protivne stranke na naknadu štete ili troškova postupka u vezi s radnjom zbog poduzimanja koje je jamčevina dana, na njezin će prijedlog istim rješenjem odlučiti i o naplati utvrđene tražbine iz te jamčevine (čl. 15. st. 4. OZ-a).

19 Prema odredbama čl. 118. ZPP-a, subjektivni rok za traženje povrata u prijašnje stanje iznosi osam dana, a objektivni dva mjeseca.

20 Rješenje prihvaćeno u ZMPP-u u pogledu mogućnosti postavljanja zahtjeva za polaganje aktorske kaucije čini se nepovoljnijim za tuženika od onog koje je bilo predviđeno ZRSZ-a. Naime, prema čl. 82. st. 2. ZRSZ-a, tuženik je bio dužan zahtjev za polaganje aktorske kaucije

trebalo smatrati i okolnost da je aktivno legitimirani subjekt za postojanje pretpostavki za traženje aktorske kaucije saznao nakon što je održano pripremno ročište, odnosno nakon što se upustio u raspravljanje o glavnoj stvari na prvom ročištu za glavnu raspravu ako pripremno ročište nije održano.²¹ Ono što vrijedi za tuženika, vrijedilo bi na odgovarajući način i za druge aktivno legitimirane subjekte.

U slučajevima sukcesivne subjektivne i/ili objektivne preinake tužbe, uključujući naknadnu subjektivnu kumulaciju (npr. zbog univerzalne sukcesije u pravni položaj tužitelja), kada bi jedan od sukcesora bio tužitelj od kojeg se može tražiti aktorska kaucija, ili naknadnu objektivnu kumulaciju tužbenih zahtjeva – tuženiku treba dopustiti da zatraži polaganje aktorske kaucije od novih ili novog tužitelja, kao i da zatraži od tužitelja da je položi u vezi s novim ili izmijenjenim tužbenim zahtjevima (kvalitativno i/ili kvantitativno). Takve bi promjene u određivanju subjektivnog i objektivnog identiteta predmeta spora opravdavale mogućnost isticanja naknadnog zahtjeva za polaganje osiguranja. Pritom bi pravila o vremenskim ograničenjima za postavljanje zahtjeva za polaganje aktorske kaucije (čl. 61. st. 3. ZMPP-a, v. *supra*) trebalo primijeniti na odgovarajući način. Sud je dužan odbaciti zahtjeve koji nisu pravodobno podneseni (arg. iz čl. 121., čl. 282. ZPPa).

3.4. Teret dokazivanja

Teret dokazivanja postojanja pretpostavki za traženje aktorske kaucije leži na tuženiku i drugim subjektima koji su ovlašteni tražiti njezino polaganje. Takvo postavljanje toga tereta odgovara implicitnoj predmnjevi prema kojoj tužitelj (u pravilu) nije dužan položiti aktorsku kauciju te je, svakako, u skladu s općim pravilom o teretu dokazivanja prema kojemu taj teret snosi onaj tko tvrdi, a ne onaj tko osporava.

3.5. Odlučivanje o polaganju osiguranja

Nakon što primi zahtjev za polaganje osiguranja, sud je dužan omogućiti tužitelju da se o njemu izjasni te da iznese svoj možebitni prijedlog o sadržaju i visini osiguranja. Ako sud zahtjev tuženika prihvati, u cijelosti ili djelomično (u kvalitativnom i kvantitativnom smislu), dužan je odlučiti o sadržaju osiguranja te o njegovoj visini ako ga treba položiti u novcu, odnosno o njegovoj novčanoj protuvrijednosti ako se ono treba dati u drugom obliku. Sud se pritom treba kretati u granicama onoga što su stranke predložile – na to upućuje odredba čl. 61. st. 4. ZMPP-a, prema kojoj sud „može odobriti”²² da se osiguranje daje u drugom pogodnom

postaviti najkasnije na pripremnom ročištu, a ako pripremno ročište ne bi bilo održano tada na prvom ročištu za glavnu raspravu prije nego što bi se upustio u raspravljanje o glavnoj stvari, odnosno čim bi saznao da postoje pretpostavke za traženje osiguranja.

21 Bila bi riječ o jednom „elastičnijem“ tumačenju pretpostavaka za traženje povrata u prijašnje stanje, tumačenju koje bi bilo „prilagođeno“ specifičnostima vremenskih ograničenja u kojima se može podnijeti zahtjev za polaganje aktorske kaucije, tumačenju kojim bi se htjele otkloniti posljedice tih ograničenja.

22 Naglasio autor ovoga rada.

obliku“, dakle prihvatiti nešto od onoga što se traži ili predlaže,²³ uz mogućnost primjene na odgovarajući način i odredbe OZ-a o jamčevini (čl. 15. OZ-a).²⁴ Sud, dakle, nije vezan samo zahtjevom tuženika, već treba voditi računa i o prijedlozima tužitelja. Postupak za određivanje aktorske kaucije ima zapravo značenje jednog incidentalnog postupka u okviru glavnog parničnog postupka, u kojemu su ovlasti suda u donošenju odluke „elastičnija“ nego u glavnom parničnom postupku.

Pri ocjeni primjerenosti zahtjeva sud treba, uzimajući u obzir okolnosti konkretnog slučaja, odrediti kvantitetu osiguranja, vodeći računa o predvidivim troškovima postupka koje bi tužitelj mogao biti dužan naknaditi tuženiku. To svakako mogu biti troškovi postupka do njegova pravomoćnog okončanja, ali i troškovi možebitnih postupaka u povodu izvanrednih pravnih lijekova, jer ZMPP ne postavlja nikakva ograničenja kada se općenito govori o osiguranju parničnih troškova. Budući da u ZMPP-u nisu određeni kriteriji za procjenu primjerenosti zatraženog osiguranja, sud o tome može odlučiti i po slobodnoj ocjeni (čl. 223. st. 1. ZPP-a).

Prema odredbi čl. 63. st. 1. ZMPP-a, u rješenju kojim prihvaća zahtjev za osiguranje parničnih troškova sud treba odrediti:

– oblik osiguranja, točnije novčani iznos koji tužitelj treba položiti ako se osiguranje određuje u novcu, odnosno ako se ono treba dati „u drugom pogodnom obliku“, taj drugi oblik treba biti kvalitativno i, ovisno o obliku toga osiguranja, kvantitativno određen

– način na koji se ono treba dati (polaganje određenog novčanog iznosa ili nekih pokretnina, npr. dragocjenosti, u sudski ili javnobilježnički depozit, odnosno zasnivanje založnog prava na nekretnini uz upis toga prava u zemljišne knjige, zasnivanje založnog prava na nekoj pokretnoj stvari koja se može upisati u odgovarajući upisnik)

– rok u kojem se osiguranje mora dati, uz upozorenje tužitelju na zakonske posljedice ako ne dokaže da je osiguranje dano u određenom roku.

Rok za polaganje osiguranja treba biti primjeren okolnostima slučaja. Budući da je riječ o sudskom roku, sud ga je u načelu ovlašten produljiti (arg. iz čl. 111. st. 2. ZPP-a). Rješenje kojim se odlučuje o zahtjevu za polaganje aktorske kaucije treba biti obrazloženo (čl. 345. st. 1. ZPP-a).

3.6. Pravni učinci polaganja osiguranja

U doktrini je izneseno stajalište da bi tuženik na položenom osiguranju stjecao zakonsko založno pravo (arg. iz čl. 15. st. 3.1. OZ-a, v. *supra ad 5.*).²⁵ On bi, svakako, stjecao založno pravo na stvarima danima u polog (arg. iz čl. 15. OZ-a).²⁶

23 U tome smislu i Dika, Knežević i Stojanović, *Komentar Zakona*, 266, na temelju u bitnome sadržajno podudarne odredbe čl. 82. st. 3. ZRSZ-a.

24 V. bilj. 18.

25 Usp. i Triva i Dika, *Građansko parnično procesno pravo*, § 103/4.

26 V. bilj. 18. o drugim mogućim objektima založnog prava.

3.7. Pravna posljedica nepolaganja osiguranja

Ako tužitelj u određenom roku ne dokaže da je dao osiguranje za parnične troškove, smatra se da je tužba povučena (čl. 63. st. 2. ZMPP-a). Dakle, nastupa pravna posljedica povlačenja tužbe, a ne da je tužitelj dao izjavu o povlačenju tužbe. Stoga za nastupanje te pravne posljedice nije potreban izričit ni prešutni pristanak tuženika, kao što je potreban kada tužitelj daje izjavu da povlači tužbu nakon što se tuženik upustio u raspravljanje o glavnoj stvari (arg. iz čl. 193. ZPP-a).

Budući da se smatra da je tužba povučena ako tužitelj u roku ne položi aktorsku kauciju, tuženik je ovlašten zatražiti naknadu troškova kao i u drugim slučajevima u kojima dolazi do prešutnog povlačenja tužbe, uključujući i naknadu troškova koje je imao u vezi s postavljanjem zahtjeva za polaganje aktorske kaucije (čl. 158. st. 1. ZPP-a), troškova koje će redovito biti teško prisilno naplatiti. Pravna bi posljedica povlačenja tužbe zbog nepravovremenog polaganja aktorske kaucije nastupala i kada osiguranje koje tužitelj u određenom roku položi ne bi kvalitativno i/ili kvantitativno odgovaralo kauciji koja je određena na temelju rješenja kojim je prihvaćen zahtjev za njezino polaganje.

3.8. „Prekid“ postupka do pravomoćnosti odluke u povodu zahtjeva

Tuženik koji je pravodobno postavio zahtjev da mu tužitelj osigura parnične troškove nije dužan nastaviti postupak u glavnoj stvari sve dok se o njegovu zahtjevu pravomoćno ne odluči, a ako je zahtjev usvojen sve dok tužitelj ne položi osiguranje (čl. 63. st. 3. ZMPP-a). Međutim, ako sud odbije zahtjev za osiguranje parničnih troškova, može odlučiti da se postupak nastavi i prije nego što rješenje o odbijanju postane pravomoćno (čl. 63. st. 4. ZMPP-a). Pritom bi sud tu odluku o nastavljanju postupka mogao donijeti zajedno s odlukom o odbijanju zahtjeva za polaganje aktorske kaucije, ali i naknadno, sve do pravomoćnosti rješenja kojim bi odbio zahtjev za polaganje aktorske kaucije.

A contrario iz odredbe čl. 63. st. 4. ZMPP-a proizlazi da sud nije ovlašten odlučiti o nastavku postupka ako prihvati zahtjev za polaganje osiguranja. U tom slučaju mora „pričekati“ da rješenje o polaganju aktorske kaucije postane pravomoćno i da tužitelj položi osiguranje.

U doktrini prema ZRSZ-u, čije su odredbe čl. 84. st. 3. i 4. sadržajno podudarne s navedenim odredbama čl. 63. st. 3. i 4. ZMPP-a, postavilo se pitanje procesnopravnog značenja okolnosti da tuženik nije dužan „nastaviti postupak u glavnoj stvari“ sve dok se o njegovu zahtjevu pravomoćno ne odluči, a ako njegov zahtjev bude prihvaćen sve dok tužitelj ne položi osiguranje. Zauzeto je stajalište da bi, postavljanjem zahtjeva za osiguranje parničnih troškova, u odnosu na tuženika nastalo procesnopravno stanje koje bi se podudaralo s prekidom postupka. Naime, okolnost da tuženik nije dužan nastaviti postupak u glavnoj stvari nužno bi značila ne samo to da on ne bi bio dužan poduzimati radnje u postupku nego i to da radnje tužitelja i suda prema njemu (privremeno) ne bi djelovale te da bi u odnosu na njega prestali teći svi sudski i zakonski rokovi. Budući da u okviru takvog razmišljanja ne bi bilo moguće prihvatiti konstrukciju „prekida postupka“ relativnog učinka (samo

u odnosu na tuženika) – jer bi ona dovela tužitelja u neravnopravan položaj prema tuženiku, s obzirom na to da bi on morao poduzimati radnje i da bi njemu rokovi tekli itd., a sud ne bi smio nastaviti postupak samo s jednom strankom (tužiteljem), što bi bilo protivno načelu kontradiktornosti – zauzeto je stajalište da bi, u slučaju u kojem bi tuženik zatražio polaganje aktorske kaucije, dolazilo *ex lege* do prekida postupka. Takva bi solucija, s jedne strane, uvažavala poziciju prednosti u koju bi dolazio tuženik postavljanjem zahtjeva za osiguranje, dok bi, s druge strane, bila u skladu s potrebom da se osigura procesna ravnoteža između stranaka i stvore uvjeti za ostvarivanje načela kontradiktornosti. Smatralo se da u prilog takvom tumačenju upućuje i odredba čl. 84. st. 4. ZRSZ-a (čl. 63. st. 4. ZMPP-a), prema kojoj je sud mogao odlučiti da se „postupak nastavi“ i prije nego što rješenje o odbijanju zahtjeva postane pravomoćno, što znači da bi sud odlučivao o nastavku postupka kao procesnopravnog odnosa u cjelini, a ne samo o dužnosti tuženika da nastavi postupak kao jednoj komponenti toga odnosa.²⁷ Izloženi razlozi govore u prilog tome da i u slučajevima na koje se odnose odredbe čl. 63. st. 3. i 4. ZMPP-a nastupa procesnopravno stanje koje odgovara prekidu ili zastoju postupka (arg. iz čl. 212.-215. i 215.a ZPP-a).

3.9. Naknadna izmjena odluke o određivanju aktorske kaucije

Do ukidanja ili preinake odluke o aktorskoj kauciji može doći ako se naknadno izmijene okolnosti na kojima je ta odluka utemeljena, npr. ako se u povodu revizije ukinu drugostupanjska i prvostupanjska odluka te se predmet vrati prvostupanjskom sudu na ponovno odlučivanje (čl. 394. ZPP-a). U tom slučaju, naime, početna procjena predvidivih troškova od koje je sud pošao prilikom određivanja aktorske kaucije, koja redovito ne bi uzimala u obzir naznačene mogućnosti, postaje neadekvatna. Stoga tuženiku treba dopustiti da zatraži donošenje nove odluke koja će uvažiti i novonastale okolnosti. Tuženik u navedenom slučaju, primjenjujući na odgovarajući način odredbe čl. 61. st. 3. ZMPP-a o stadijima postupka u kojima to treba učiniti, svoj novi zahtjev mora postaviti na prvom ročištu koje će biti određeno nakon vraćanja predmeta prvostupanjskom sudu.²⁸

Do izmjene odluke o određivanju aktorske kaucije treba moći doći i na inicijativu tužitelja ako su se okolnosti slučaja izmijenile tako da bi održavanje odluke na snazi postalo suvišno ili bi ona postala neprimjerena. Tako, primjerice, ako bi tužitelj tijekom postupka naknadno stekao svojstvo osobe koja nije dužna dati osiguranje, održanje na snazi odluke o davanju osiguranja postalo bi suvišno, dok bi prvotna odluka o određivanju aktorske kaucije postala neprimjereno visoka ako

27 Usp. Dika, Knežević i Stojanović, *Komentar Zakona*, 272.

28 U tom je smislu suđeno (Visoki trgovački sud RH, Pž-7782/07 od 17. travnja 2008.), doduše s aspekta uređenja prema ZRSZ-a, koje se u bitnome ne razlikuje od uređenja prema ZMPP-u, da stranka nije ograničena u pravu zahtijevati dodatno osiguranje parničnih troškova, odnosno povećanje već određene i plaćene aktorske kaucije te da će sud, ocjenjujući okolnosti konkretnog slučaja, ispitati opravdanost toga zahtjeva. Nedostatnost uplaćenog osiguranja zbog vraćanja predmeta na ponovno suđenje predstavlja razlog koji opravdava zahtjev za povećanje već položene aktorske kaucije.

bi tijekom postupka došlo do znatnijeg sniženja vrijednosti predmeta spora, zbog čega bi i predvidivi mogući daljnji troškovi bili bitno niži. U takvim bi slučajevima zapravo trebalo na odgovarajući način primijeniti odredbe OZ-a o određivanju i ukidanju privremenih mjera osiguranja zbog naknadno nastalih okolnosti (čl. 353. st. 2. OZ-a).²⁹ Pravozaštitna je funkcija davanja osiguranja i privremene mjere, naime, u osnovi podudarna – omogućiti ostvarenje tražbine u budućnosti kada se i ako se za to ispune pretpostavke.

4. PRUŽANJE BESPLATNE PRAVNE POMOĆI OSOBAMA KOJE SU U NAČELU DUŽNE POLOŽITI AKTORSKU KAUCIJU

Prema odredbama čl. 5. ZBPP-a,³⁰ korisnici pravne pomoći mogu biti uz ispunjenje propisanih uvjeta: hrvatski državljani, dijete koje nema hrvatsko državljanstvo i zatečeno je u Republici Hrvatskoj bez pratnje odrasle osobe odgovorne prema zakonu, stranci na privremenom boravku pod uvjetom uzajamnosti i stranci na stalnom boravku, stranci pod privremenom zaštitom, stranci koji nezakonito borave te stranci na kratkotrajnom boravku u postupcima donošenja rješenja o protjerivanju ili rješenja o povratku, kao i tražitelji azila, azilanti i stranci pod supsidijarnom zaštitom te članovi njihovih obitelji koji zakonito borave u Republici Hrvatskoj, u postupcima u kojima im pravna pomoć nije osigurana posebnim zakonom. Pritom, prema odredbi čl. 4. t. 4. ZBPP-a, oslobođenje od plaćanja troškova sudskog postupka obuhvaća oslobođenje od polaganja predujma troškova svjedoka, tumača, vještaka, uviđaja i sudskih oglasa, dok prema odredbama čl. 12. i 13. ZBPP-a, sekundarna pravna pomoć koju pružaju odvjetnici obuhvaća: pravne savjete, sastavljanje podnesaka u postupku zaštite prava radnika pred poslodavcem, sastavljanje podnesaka u sudskim postupcima, zastupanje u sudskim postupcima, pravnu pomoć u mirnom rješenju spora, oslobođenje od plaćanja troškova sudskog postupka te oslobođenje od plaćanja sudskih pristojbi.

Ako se uspoređi krug osoba od kojih se ne može tražiti aktorska kaucija (čl. 61. i 62. ZMPP-a, v. *supra ad 2.*) i krug osoba kojima se besplatna pravna pomoć pred hrvatskim sudovima može odobriti (čl. 5. ZBPP-a, v. *supra*), može se zaključiti da se besplatna pravna pomoć može pružiti i određenim kategorijama subjekata od kojih se ipak može tražiti aktorska kaucija. S time u vezi mogla bi se postaviti (barem) tri načelna pitanja. Prvo, bi li razlozi zbog kojih se određenim kategorijama subjekata koji nisu oslobođeni polaganja aktorske kaucije može odobriti besplatna pravna pomoć trebali *de lege ferenda* biti i razlozi zbog kojih bi te subjekte – u cijelosti ili ovisno o razlozima zbog kojih im je odobrena besplatna pravna pomoć – trebalo osloboditi i od dužnosti polaganja aktorske kaucije (npr. razlozi socijalnosti, političkog oportuniteta i sl.). Drugo, bi li u slučajevima u kojima subjekti koji *de lege*

29 Prema odredbi čl. 353. st. 2. OZ-a, postupak će se na prijedlog protivnika osiguranja obustaviti i ukinuti provedene radnje, ako su se okolnosti zbog kojih je mjera određena kasnije promijenile tako da više nije potrebna.

30 Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, Narodne novine, br. 143/13., 98/19. (u daljnjem tekstu: ZBPP).

lata nisu oslobođeni dužnosti polaganja aktorske kaucije, ali im može biti pružena besplatna pravna pomoć, a koji bi *de lege ferenda* bili oslobođeni i polaganja aktorske kaucije, država trebala *de lege ferenda* preuzeti na sebe i rizik pokrivanja parničnih troškova pobjedničkim tuženicima. To se pitanje zapravo postavlja kao potpitanje jednog šireg pitanja – bi li oslobođenje od plaćanja parničnih troškova (uključujući i troškova odvetničkog zastupanja) trebalo obuhvatiti i dužnost države da općenito naknadi troškove postupka pobjedničkim tuženicima u slučajevima u kojima je poraženim tužiteljima bila pružana takva pravna pomoć. Naime, *de lege lata* takvi tuženici redovito definitivno snose rizik nemogućnosti naplate troškova koji su im dosuđeni na teret tužitelja kojima je odobrena besplatna pravna pomoć.

5. ZAKLJUČNO

Institut aktorske kaucije u hrvatskom internom pravu – čije se norme primjenjuju kada nema uvjeta za primjenu odredbi nekog od multilateralnih ili bilateralnih sporazuma čija je Republika Hrvatska članica, odnosno odredbi propisa Europske unije – u bitnome odgovara zahtjevima koji se općenito postavljaju u pogledu uređenja toga instituta. U ovom se radu nastojalo sustavno izložiti važeće uređenje toga instituta prema ZMPP-u, pri čemu je upozoreno i na moguće dileme koje bi se mogle pojaviti u praksi prilikom tumačenja pojedinih odredbi toga zakona koje se tiču nekih aspekata njegova uređenja. Razmotreno je i pitanje pružanja besplatne pravne pomoći osobama koje su oslobođene davanja aktorske kaucije te je, u tom kontekstu, postavljano i pitanje bi li takve stranke (*de lege ferenda*) trebalo osloboditi i od polaganja aktorske kaucije. Bila bi riječ o pravno-političkom iskoraku kojim bi se dodatno „socijalizirao“ institut aktorske kaucije.

Navedeno se pitanje, kako je naznačeno *supra ad 4.*, zapravo postavlja kao posebno potpitanje u okviru šireg načelnog pitanja: treba li država, u kojoj mjeri i na koji način, općenito preuzeti odgovornost za troškove postupka koje bi poražena stranka kojoj je odobrena besplatna pravna pomoć bila dužna naknaditi pobjedničkoj stranci. Ako bi se na to načelno pitanje pozitivno odgovorilo, tada bi se operacionalizacija takve odgovornosti mogla obaviti (barem) na dva načina. Prvo, davanjem ovlaštenja pobjedničkoj stranci da izravno traži od države naknadu troškova koji su joj dosuđeni protiv poražene stranke koja je oslobođena od prethodnog snošenja troškova postupka (primarna izravna odgovornost države), s time da bi država imala pravo na regres od stranke umjesto koje je naknadila troškove. Drugo, davanjem prava pobjedničkoj stranci da naknadu troškova traži od države tek ako ih ne bi te mogla naplatiti od poražene stranke ni u ovršnom postupku (supsidijarna odgovornost države).

Odgovor na prethodno impostirano načelno pitanje svakako bi povratno mogao utjecati i na odgovor na pitanje treba li uopće inzistirati na institutu aktorske kaucije u slučajevima u kojima bi tužiteljima bila odobrena besplatna pravna pomoć. Premise za davanje odgovora na to pitanje općenito su uvjetovane postojećom društveno-političko-ekonomskom situacijom¹ u kojoj se konkretna država nalazi. Neovisno o rečenom, čini se iznova važnim upozoriti na prekarnu pravnu poziciju u koju se

dovodi tuženik u slučajevima kada nije ovlašten tražiti od tužitelja da položi aktorsku kauciju, a u kojima je njegovu protivniku odobrena besplatna pravna pomoć – u slučajevima u kojima će, čak i ako uspije u sporu, biti prisiljen definitivno snositi troškove koji bi mu mogli biti dosuđeni jer ih (redovito) neće moći prisilno naplatiti. U tom bi se smislu moglo reći da načelno napuštanje instituta aktorske kaucije radi osiguranja prava na slobodan pristup sudu, kako je u ovom radu više puta naglašeno, ima za posljedicu prisiljavanje tuženika na vođenje postupaka u kojima će u pravilu sami morati definitivno snositi svoje troškove – dok će njihov protivnik, tužitelj, imati ne samo pravo tražiti naknadu troškova koji bi mu mogli biti dosuđeni nego ih eventualno i naplatiti iz imovine tuženika. Upravo se stoga može postaviti pitanje trebaju li, i u kojoj mjeri, pojedini članovi društvene zajednice snositi posljedice osiguranja prava drugim članovima te zajednice da ih slobodno tuže – kada to hoće i zbog čega to hoće – osobama od kojih neće moći naplatiti dosuđene troškove, ili se snošenje tog rizika u određenim slučajevima, uz ispunjenje određenih uvjeta, npr. u slučajevima u kojima je tužitelju odobrena besplatna pravna pomoć, treba socijalizirati i prenijeti na državu.

LITERATURA

Knjige i članci:

1. Dika, Mihajlo. *Građansko parnično pravo: stranke, njihovi zastupnici i treći u parničnom postupku, IV. knjiga*. Zagreb: Narodne novine, 2008.
2. Dika, Mihajlo, Gašo Knežević i Srđan Stojanović. *Komentar Zakona o međunarodnom privatnom i procesnom pravu*. Beograd: Nomos, 1991.
3. Triva, Siniša i Mihajlo Dika. *Građansko parnično procesno pravo*. Zagreb: Narodne novine, 2004.

Pravni propisi:

1. Konvencija između Kraljevine Jugoslavije i Velike Britanije o uređenju međusobne pomoći u vođenju postupka u građanskim i trgovačkim stvarima koje su u tečaju ili koje mogu biti u tečaju pred odnosnim vlastima, Narodne novine – Međunarodni ugovori, 11/97.
2. Ugovor o funkcioniranju Europske unije, SL L 115/49, 9.5.2008.
3. Zakon o besplatnoj pravnoj pomoći, Narodne novine, br. 143/13., 98/19.
4. Zakon o međunarodnom privatnom pravu, Narodne novine, br. 101/17., 67/23.
5. Zakon o parničnom postupku, Narodne novine, br. 53/91., 91/92., 58/93., 112/99., 88/01., 117/03., 99/05., 02/07., 84/08., 96/08., 123/08., 57/11., 148/11., 25/13., 89/14., 70/19., 80/22., 114/22., 155/23.
6. Zakon o rješavanju sukoba zakona s propisima drugih zemalja u određenim odnosima, Narodne novine, br. 53/91., 88/01.

Sudska praksa:

1. Trgovački sud u Zagrebu, Povrv-1515/2012 od 6. lipnja 2012.
2. Visoki trgovački sud RH, 28 Pž-5469/2021-2 od 26. studenoga 2021.
3. Visoki trgovački sud RH, 56 Pž-2978/2015-3 od 12. ožujka 2019.
4. Visoki trgovački sud RH, Pž-7782/07 od 17. travnja 2008.

Mihajlo Dika*

Summary

SECURITY FOR LITIGATION COSTS UNDER CROATIAN DOMESTIC LAW

After an introductory discussion aimed at defining the concept and the rationale of the institute, the paper systematically examines the institute of security for litigation costs (actor's security deposit) under Croatian domestic law. The analysis addresses the questions of who is actively and passively legitimized in the incidental procedure of requesting and deciding on the actor's security deposit, at what stage of the proceedings the request for its payment should be made, what the consequences are of failing to make the request in due time, what the security may consist of, who decides on its payment, and under what conditions a decision already made may subsequently be altered. Particular attention is given to the issue of whether a plaintiff obliged to provide an actor's security deposit may be granted free legal aid. In connection with this, and also on a more general level, the paper raises the question of whether and in which cases the risk of non-recovery of litigation costs from persons granted free legal aid should be socialized.

Keywords: *actor's security deposit; security for litigation costs; defendant; plaintiff; Private International Law Act.*

* Mihajlo Dika, Ph.D., Professor Emeritus, University of Zagreb, Faculty of Law; zivkadika1@gmail.com. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5659-3779>.

◆ Collected Papers of the Faculty of Law of the University of Rijeka is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International licence (CC BY-NC-ND 4.0).